

EVOLUȚIA ISTORICĂ A ORGANIZĂRII JUDECĂTOREȘTI ÎN MOLDOVA ȘI ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-lea

Oxana CHISARI-LUNGU

Catedra Teoria și Istoria Dreptului

This article is focused on the historic evolution of the judicial organization in Moldova and Romanian Country (Province, Region). During The 1st half of the 19th century. The 1st decades of the 19th century marked the beginning of the feudal justice modernization, which proved the old forms of feudal order to be meaningless. It also showed that the Romanian society, after having faced many hardships, considered its elf after to start a modern and contemporary fight for by the organic regulation that were an ensemble of norms and rules concerning judicial organization. We can also conclude that the judicial organization of those times was a creation of an original and genuine nature, a manifestation of our legal culture in the past, a very important life – part of the Romanian State and Low, which, notwithstanding any possible critics, deserves to be known and shown in its true light.

„Modul cum a fost organizată împărțirea dreptății în trecutul poporului român este puțin cercetat. Din această cauză s-au ivit păreri greșite, în special aceea că mai toate rânduielile stabilite în această materie s-au datorat influențelor străine” [5, p.103]. Această afirmație aparține profesorului român Andrei Rădulescu care pleda în favoarea unor cercetări mai aprofundate în domeniu. Susținând această idee, ne propunem să abordăm în cadrul prezentului studiu evoluția istorică a organizării judecătorești în Moldova și Țara Românească pe parcursul primei jumătăți a secolului al XIX-lea.

Deși pe plan politic perioada regimului fanariot a fost considerată un regres, reformele efectuate în domeniul organizării sistemului judecătoresc au constituit, incontestabil, un început al procesului de modernizare, continuat anume în secolul al XIX-lea. În acest sens, evidențiem reformele lui Constantin Mavrocordat realizate în ambele principate, continuate mai târziu de Alexandru Ipsilanti (la fel în ambele principate), Constantin Racoviță (în Țara Românească), Matei Ghica (în Moldova) etc.

Începutul procesului de modernizare a justiției feudale în primele decenii ale secolului al XIX-lea demonstrează că vechile forme ale orânduirii feudale nu își mai aveau rostul și că societatea românească, învingând greutăți considerabile, era în măsură să treacă la lupta modernă și contemporană pentru libertate, suveranitate deplină și totală independență.

O contribuție notabilă la modernizarea activității judecătorești a constituit-o Legiuirea Caragea de la 1818, care a introdus numeroase proceduri asemănătoare cu cele existente în alte țări europene [2, p.35]. Acest act a fost format din șase părți, a șasea conținând prevederi referitoare anume la procedura de judecată [1, p.81].

De asemenea, la acea perioadă aspectele ce țin de organizarea judecătorească au constituit o preocupare și pentru boierimea din Moldova și Țara Românească. Astfel, în Țara Românească, în 1822, boierimea a elaborat un proiect intitulat „Îndreptarea țării după cele ce au pățit de la străini la 1821”. Acest proiect conținea reglementări ce tindeau să accentueze procesul început de Ipsilanti privind separația puterii judecătorești de cea executivă.

Un alt act ce conținea prevederi în domeniu a fost proiectul de constituție al cărvunarilor, elaborat la 1822, în Moldova, care nu a intrat în vigoare, deși se afirma că Ioniță Sturza ar fi ținut cont de el într-o măsură oarecare. Acest proiect pune accent pe separația puterilor, preconizând formarea și în materie civilă a unei instanțe speciale de apel. Conform acestuia, se diminuau atribuțiile judecătorești ale Domnitorului, el având dreptul să judece doar în cazul în care exista un dezacord între instanța de apel și cea de casare [4, p.43]. De asemenea, în conținutul proiectului (art.18) întâlnim prevederi referitoare la principiul egalității în fața legii.

Mai târziu, prin Convenția de la Akkerman din 1826, încheiată între turci și ruși, s-a hotărât adoptarea regulamentelor obștești pentru îmbunătățirea situației în principate. Referindu-ne la originea acestor acte, identificăm diferite opinii. Astfel, Paul Negulescu consideră că acestea constituie, în cea mai mare parte, o operă românească, „întemeiată pe obiceiurile vechi ale pământului, dar îndreptate, ținându-se seama de cerințele timpului”, iar redactorii lor „au dat dovadă de o tehnică legislativă destul de bună, ca și de cunoașterea

aprofundată a vechilor noastre așezări” [2, p.39]. Nicolae Iorga vedea în aceste regulamente o adevărată constituție și tot marele nostru cărturar considera că „oamenii de la Petersburg au căutat să dea aceeași formă constituțională ambelor țări și au introdus chiar în Regulamentul organic articolul care pregătea unirea lor, fiindcă pentru ei era mult mai comod să le anexeze dintr-o dată, decât fiecare principat pe rând” [2, p.39].

Regulamentele Organice au fost puse în aplicare la 1 iulie 1831 în Țara Românească și la 1 ianuarie 1832 în Moldova, fiind confirmate de Turcia în 1834, printr-un *hatîșerif*. Ele constituie prima constituție scrisă, deși nu conțin doar reglementări constituționale.

Printre multe alte reglementări Regulamentele consacra unele prevederi, în special, organizării judecătorești, având ca model legea franceză de la 1790. De exemplu, Regulamentul Organic al Țării Românești¹ conține Capitolul VII intitulat: „Pentru cătarea judecăților în Valahia și pentru întocmirea și căderea judecătorilor” [6, p.210], iar Regulamentul Organic din Moldova² – Capitolul VIII intitulat: „Rânduiala judecătorească” [7, p.188].

Conform acestor prevederi, instanțele de judecată au fost organizate pentru prima dată pe grade de jurisdicție, cu competențe deosebite în raport cu natura litigiilor și valoarea acestora [5, p.104].

Aceste acte distingeau două categorii de instanțe judecătorești: ordinare și extraordinare. În calitate de instanțe de judecată extraordinare se evidențiau instanțele de judecată militare și instanțele de judecată ecleziastice. Conform doctrinei, întâlnim următoarea clasificare a instanțelor de judecată ordinare: „judecătoria de județ” în Țara Românească sau „tribunalul de ținut” în Moldova – instanță de judecată de gradul întâi; „divanurile judecătorești” în Țara Românească sau „divanurile de apelație” în Moldova – instanță de judecată de gradul doi; „Înaltul divan” în Țara Românească sau „Divanul domnesc” în Moldova – instanță de judecată de gradul trei [3, p.175].

Însă, dacă analizăm înseși actele primare (în cazul nostru este vorba de Regulamentele Organice ale ambelor țări), atunci putem deduce puțin altă clasificare a instanțelor de judecată. Conform art.280 ROM, deducem următoarele categorii de instanțe de judecată: tribunalele de ținuturi și județe sătești; divanul de apelație; un tribunal de comerț în orașul Galați; un tribunal de poliție în Iași; un tribunal criminal și Divanul Domnesc [7, p.188]. În Țara Românească întâlnim practic aceleași instanțe de judecată, însă cu unele modificări neesențiale: de exemplu, art.213 ROV evidențiază judecătoriile județelor; două divanuri judecătorești, așezate la București și Craiova; două judecătoria de Comerț cu reședința, de asemenea, la București și Craiova; o judecătoria de Poliție în București; înaltul Divan sau înalta Curte de apelație [6, p.210].

Judecătoriile sătești s-au format cu scopul de a ajuta populația săracă și de a evita deplasarea la județ cu vreo pricină neînsemnată. Aceste judecătoria, numite și de împăcaciune, aveau dreptul să judece pricinile până la o valoare de 10-15 lei și să și execute astfel de hotărîri (art.319 ROM). În componența lor intră preotul din sat și trei jurați aleși dintre săteni, care trebuiau să fie dintre fruntași, mijlocași și codași. Ei trebuiau să se întâlnească în fiecare duminică sau zi de sărbătoare, în casa preotului, pentru a soluționa litigiile și a împăca părțile [6, p.232; 7, p.200].

La rândul lor, instanțele de întâia cercetare erau organizate și sub formă de judecătoria de județ în Țara Românească și sub formă de tribunale de ținut în Moldova. Pe parcursul întregii perioade ele au putut fi înălțate sub mai multe denumiri. Astfel de judecătoria (tribunal) se înființează în fiecare județ (ținut), în componența lor intrând un președinte și doi membri în ambele principate, iar în Țara Românească și un procuror.

Dacă e să ne referim la competența acestor instanțe, atunci, cât privește competența civilă, ele puteau să judece în prima instanță toate pricinile civile și comerciale, iar în ultima instanță cele inferioare sumei de 150 taleri în Țara Românească (art.261 ROV) și 1500 lei sau cele legate de pământ până la 30 stânjeni în Moldova (art.303 ROM).

De asemenea, se poate vorbi și despre competența penală în prima instanță, cum ar fi, de exemplu, Tribunalul de Iași care s-a împărțit în două secții: una civilă și una penală, fiecare din ele având câte un președinte și doi judecătoria. În Țara Românească, conform art.262 al Regulamentului Organic, judecătoriile de județ judecau în prima instanță și pricinile corecționale pentru care se prevedea până la un an de închisoare [6, p.229].

La Iași, în baza art.342 al Regulamentului Organic, s-a format tribunalul de poliție îndreptătoare: „Acest tribunal este alcătuit din două mădulări și de un prezident și va judeca toate micile pricini ce se întâmplă între

¹ ROV – Regulamentul Organic al Valahiei.

² ROM – Regulamentul Organic al Moldovei.

micii locuitori ai celor mai de jos trepte ale orașului Iași, precum: bătaii, sfezi și alte pricini de acest fel, care tulbură liniștea”. O astfel de instanță asemănătoare a existat și la București [6, p.248].

Al doilea grad jurisdicțional în Țara Românească este format de cele două Divanuri judecătorești: unul la București și celălalt la Craiova.

Divanul judecătoresc din București se răsfrângea asupra celor treisprezece județe ale Munteniei, iar în circumscripția Divanului din Craiova intrau cinci județe ale Olteniei.

Componența divanului din București era formată din doisprezece membri: șapte pentru secția civilă și cinci pentru secția criminală. Pe lângă această secție se mai formase și o secție cu caracter provizoriu, numită Divan Vremelnic. În cazul când o pricină va avea atât caracter criminalicesc, cât și civil sau comercial, se va judeca de mai multe secții, numai că preferință dându-se secției criminalicești [6, p.236].

Divanul Craiovei era format din opt membri: cinci pentru secția civilă și trei pentru secția criminală.

În competența Divanurilor intra să judece toate „apelațiile” împotriva hotărârilor instanțelor judecătorești de gradul întâi. Ele judecau fără apel „desăvârșit” până la 5000 lei capital sau 500 – venit, numai dacă hotărârea lor era aceeași ca și a primei instanțe sau dacă părțile renunțau la apel [6, p.235].

În Moldova, instanțele judecătorești de gradul doi diferă puțin de cele din Țara Românească. Astfel, la Iași se formează două „divanuri de apelație”: unul pentru Țara de Sus și altul pentru Țara de Jos, fiecare fiind compus dintr-un președinte și patru asesori.

Conform art.320-332 ROM, în competența acestor organe intră judecarea apelurilor împotriva hotărârilor civile și comerciale pronunțate de tribunalele de ținut din jurisdicția sa.

În 1835 aceste două Divanuri se desființează și se formează unul singur pentru toată țara, în a cărui componență intră un președinte și șase asesori. Prin legea din 1846 asesorii au fost reduși la patru, adăugându-se însă trei candidați, care îi puteau înlocui pe asesori dacă aceștia erau împiedicați de unele circumstanțe să judece [3, p.177].

În ceea ce privește organele cu competență penală, acestea erau puțin diferite de cele cu competență civilă, fiindcă pe parcurs se formează diferite organe judecătorești.

La 1832, Departamentul criminalicesc existent încă din 1789 se transformă în tribunalul de pricini criminale, cu competența de a judeca toate pricinile criminale. Acest organ s-a format conform art.346-351 ROM și în componența lui intra un președinte și doi membri. Totodată, un avocat asigura apărarea acuzaților pe parcursul procesului. Iar competența include soluționarea tuturor pricinilor criminale, care au fost cercetate în prima instanță de către tribunalele ținuturilor. Hotărârile acestui tribunal erau valabile și se puneau „în lucrare numai după cercetarea lor de către Divanul Domnesc și întărirea lor de către domnul” (art.357), având caracterul unor anafore [7, p.205].

Pe lângă instanțele menționate anterior, putem vorbi și despre alte instanțe specializate, și anume: despre cele comerciale. În Țara Românească existau două judecătoria comerciale: una la București și alta la Craiova. În competența acestor instanțe intra judecarea pricinilor comerciale și apelațiile împotriva hotărârilor judecătoriale de întâia cercetare [6, p.244].

În Moldova exista Tribunalul de comerț din Galați. Instanța respectivă a fost fondată spre înlesnirea și siguranța negoțului, fapt ce poate fi observat chiar și din componența acesteia, fiindcă doar președintele tribunalului era boier, iar ceilalți doi membri erau anume negustori, aleși dintre cei mai însemnați atât întru purtările cele bune, cât și întru știința rânduielilor și a economiei. Conform art.334 ROM, „acest tribunal va judeca toate pricinile atingătoare atât de îndatoririle și alcătuirile urmate între neguțătorii boltași și bancheri, cât și toate actele de comerț” [7, p.203].

Pentru asigurarea mersului normal al negoțului și în alte regiuni (de exemplu, în Iași), marele staroste al negoțului asista la soluționarea litigiilor comerciale în cadrul tribunalului de ținut, iar la Focșani și Botoșani erau numiți câte doi negustori sau târgoveți, care erau invitați de către președintele tribunalului ținutului pentru a fi părtași la toate ședințele ce țin de pricinile negustorești [7, p.203].

Înaltul Divan în Țara Românească și Divanul Domnesc în Moldova constituiau, după cum am menționat, al treilea grad de jurisdicție.

Înaltul Divan era compus din președinte, care era marele ban, șase judecători și doi supleanți. În competența divanului intra judecarea apelurilor împotriva hotărârilor divanurilor judecătorești și a judecătoriale comerciale. Hotărârile lui erau definitive, doar cu condiția că până la executare trebuiau aduse la cunoștință Domnului. Observăm că, deși Regulamentele Organice au fost primele acte care au exclus competența judecătorească a Domnului, totuși acesta a continuat să aibă o influență asupra hotărârilor judecătorești [6, p.249].

După competență, Divanul Domnesc din Moldova se aseamănă cu Înalțul Divan al Țării Românești, componența fiind diferită. Astfel, Divanul Domnesc era format din șapte membri, dintre care patru erau numiți de către Domn, iar trei de Obșteasca Obișnuită Adunare. Dintre acești membri, Domnul numea un președinte, care trebuia să prezideze ședințele în lipsa sa, iar în prezența sa această persoană nu mai putea participa la soluționarea cazurilor. În cazurile când ședințele erau prezidate de către Domn, el nu avea dreptul la vot decât doar atunci când ceilalți membri nu ajungeau la un numitor comun [7, p.208].

Pe lângă sistemul instanțelor judecătorești, Regulamentele organice mai conțin și alte prevederi referitoare la organizarea judecătorească. Odată cu aplicarea acestor acte se formează un organ nou, numit Obișnuita Obștească Adunare. În competența acestuia intra punerea în aplicare a prevederilor Regulamentului, iar uneori chiar și modificarea lui. Prin intermediul acestui organ a fost modificată și organizarea sistemului judiciar. De exemplu, în Țara Românească s-a format un organ nou – Înalta Curte de Revizie care soluționa apelurile împotriva hotărârilor Înalțului Divan.

Concluzionând, menționăm că, deși în această perioadă Moldova și Țara Românească se dezvoltau separat atât pe plan politic, economic, cât și juridic, totuși putem observa acea legătură de neam care a existat la toate timpurile nu numai prin intermediul limbii, religiei, obiceiurilor comune, ci și prin existența unor sisteme de acte juridice asemănătoare, dacă nu identice.

În încheiere putem remarca că organizarea judecătorească din acea perioadă a fost o creație cu anumite părți originale, o manifestare a culturii noastre juridice, înaintată față de trecut, o parte însemnată din viața statului și dreptului român și care, cu toate criticile ce i se pot aduce, merită a fi cunoscută și pusă în adevărată lumină.

Referințe:

1. Aramă E. Istoria dreptului românesc. - Chișinău, 1998.
2. Chiuzbaian G.I. Sistemul puterii judecătorești – organizare și funcționare. - București: Continent XXI.
3. Firoiu D., Marcu L. Istoria dreptului românesc. Vol.II. Partea întâi. - București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1984.
4. Georgescu V., Strihan P. Judecata domnească. Vol.II (1740-1831). - București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
5. Rădulescu A. Pagini inedite din istoria dreptului vechi românesc. - București: Editura Academiei Române, 1991.
6. Regulamentul Organic întrupat cu legiurile din a. 1831, 1832 și 1833 și adaogat la sfârșit cu legiurile de la a. 1834 până acum. - București, 1847.
7. Regulamentul Organic al Principatului Moldovei, Iamii, Tinorpația Institutul Albinei, 1846.

Prezentat la 25.10.2007